

ДУАЛНОТО ОБУЧЕНИЕ – ЕДНО ДОБРО РЕШЕНИЕ НА АКТУАЛНИ СОЦИАЛНО- ИКОНОМИЧЕСКИ ПРОБЛЕМИ

Силвия Тонева

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. В статията се описват предимствата на дуалната система на обучение спрямо традиционната. Разглеждат се отличителните характеристики на дуалното обучение като една от възможностите за обезпечаване на компаниите с необходимите им специалисти. Представени са предимствата за участниците в дуалното обучение (обучаемите лица, бизнеса, системата за професионално образование, държавата). Статията извежда задачи пред внедряването на дуалното обучение като постоянна практика от гледна точка на съвременните предизвикателства пред образованието.

Ключови думи: работодател; персонал; образователни институции; професионално обучение; механизъм на взаимодействие с работодателя; наставничество

Увод

Дуалната форма включва практическо обучение в реална работна среда и теоретично обучение в учебна институция. Тя има за цел да съдейства за подобряването на качеството на професионалното образование чрез предоставяне на възможности за придобиване на практически опит и усъвършенстване на практическите умения на ученици или възрастни лица в съответствие с потребностите на пазара на труда.

Обучението на реално работно място помага да се осигурят предпоставки за осъвременяване както на учебните планове, като цяло, така и на преподаваните дисциплини, курсове и теми според нуждите на бизнеса, да се подпомогне създаването на устойчиви механизми и възможности на работодателите за подбор на обучаеми, доказали умения в реална работна среда. Дуалната форма на обучение помага и за преодоляване на слабото участие на работодателите в създаването на модерно и актуално учебно съдържание.

Обучението на работното място се залага и като част от мерките за насърчаване на заетостта заедно с професионалното ориентиране и мотиви-

ране. Осигуряването на необходимия персонал, развитието на системата на професионалното образование и обучение и гарантирането на качеството на практическата подготовка на обучаемите са само част от проблемите, за чието решаване спомага дуалното обучение. Все повече страни членки на Европейския съюз отделят специално внимание на развитието на дуалната форма на обучение в своите политики в подкрепа на конкурентоспособността на образователните системи.

По какво традиционното обучение отстъпва на дуалната форма?

Сравнително изследване на Европейския университетски институт върху ефективността на професионалното образование, предоставящо практически опит само в училище, и такова, предоставящо възможност за практика в компании, сочи, че учениците, завършили втория вид обучение, имат с до 15% по-високи шансове да бъдат наети на работа веднага след завършване на образованието си. Освен това тези ученици имат и по-голям шанс да сключат трудови договори за по-дълъг период от време. Дуалната форма на обучение действително предоставя по-голяма възможност на обучаемите за преход от училище към пазара на труда и работа по специалността след завършване. Силен аргумент в подкрепа на дуалното обучение е, че европейските страни, които са го въвели и го прилагат, имат много по-ниски нива на младежка безработица в сравнение със страни, които не го прилагат.

Темповете, с които се променят длъжностите, както и цифровизацията на икономическите сектори трудно се наваксват в образователните програми. Несъответствието между усвояваното по време на образованието и изискванията на бизнеса води до по-труден достъп до заетост. Обучението на работно място дава възможност да се усвоят умения за изпълнението на конкретни трудови задачи.

В таблица 1 са представени в обобщен вид функциите на образователните институции и на работодателите при организиране и провеждане на обучението чрез работа в България.

Таблица 1. Функции на образователните институции и работодателите при организиране и провеждане на обучението чрез работа

Функции на образователните институции	Функции на работодателите
Извършват прием по професии и специалности от Списъка на професиите за професионално образование и обучение на кандидати за обучение	Определят броя на обучаваните, които могат да приемат за практическо обучение, и правят заявка за прием
Разработват съвместно с работодателя критерии за подбор	Разработват съвместно с обучаващата институция критерии за подбор

Организируют подбора на кандидатите за участие в дуална форма на обучение	Участват в подбора и разпределението на кандидатите за участие в дуална форма на обучение
Осигуряват частта по теория в обучението за придобиване на професионална квалификация	Сключват трудов договор за обучение с избраните лица
Сключват договор с работодател, избран за партньор	Осигуряват материално-техническа база, финансови, човешки и други ресурси
Осъществяват комуникация с работодателя и мониторинг на практическото обучение посредством учител методик	Осигуряват здравословни и безопасни условия на труд по време на обучението
Отговарят за осигуряване на качеството на осъществяваното обучение	Отговарят за качеството на практическото обучение в реална работна среда
Организируют и провеждат съвместно с работодателя изпитите за придобиване на професионална квалификация по професията	Определят наставник за всеки обучаван, както и лице за административно съдействие на наставниците и обучаваните
Издават документите за професионална квалификация	Осигуряват на учителите и преподавателите условия за обучение по нови техники и технологии, свързани с упражняването на професията
	Участват чрез свой представител в комисиите за провеждане на изпитите за придобиване на професионална квалификация

За всички участници в процеса на организиране и провеждане на дуалната форма на обучение са налице редица ползи.

Предимства от прилагане на дуална форма на обучение за бизнеса

Предприятията се сдобиват с персонал „по-поръчка“ с много по-малко разходи. Важно е да се отбележи и по-краткият срок за изграждане на професионални компетентности на персонала, нужен за компаниите. Намалават се разходите за подбор на персонал, за преквалификация и адаптация на новоназначени служители. В периода на дуално обучение ясно се открояват силните от слабите кандидати и в този смисъл предложенията за сключване на трудов договор се отправят след селекция на база демонстрирани способности и конкретни резултати. Участието в програми за дуално обучение допринася също така за формиране на имидж на социално отговорна компания. Ангажираността на работодателите в осигуряването на качествено професионално образование е значим фактор, който се цени високо в обществото.

На следващо място е мотивацията на наставниците в компаниите. Освен че предават своя ценен опит и експертиза в дадената професионална област, те

спомагат за изграждането на нови професионалисти и за развитието на бизнеса. Експертите по управление на човешките ресурси в организациите могат да използват дуалното обучение като мотивационен инструмент за опитните служители, които търсят ново предизвикателство, разширяване и обогатяване на длъжността си с различни отговорности.

Предимства за обучаемите лица

Ранното придобиване на независимост води до по-бърза адаптация към изискванията на пазара на труда. Практическото обучение на реално работно място представлява отлична възможност за изграждане на умения за управление на собствената кариера. В допълнение към професионалните компетентности за конкретно работно място стажантите придобиват и трудови навици, развиват своите социални умения и могат да направят по-точен и информиран избор за бъдещата си професия. Не е за пренебрегване и фактът, че се създават ценни контакти с хора с опит, които са от полза и в професионален, и в личен план.

Предимства на дуалното обучение за обществото

От гледна точка на приоритетите на страните членки на Европейския съюз дуалната форма на обучение се явява инструмент за увеличаване привлекателността на професионалното образование. Тъй като по-голямата част от времето обучаемите прекарват в компаниите, дуалното обучение се явява и по-икономичното решение, което се осъществява с по-малко разходи за образование. Повечето държави, които са внедрили дуалното обучение, предприемат законодателни промени, с които да насърчат неговото прилагане. Такива са мерките за осигуряване на стипендии за обучаемите лица, финансови стимули за наставниците в компаниите, данъчни облекчения за бизнеса и др. (IBW 2016, 62).

В Германия, която е страната с най-развита система за дуално обучение, предприятията инвестират около 26 милиарда евро годишно в подготовката на квалифицирани работници под формата на възнаграждения за обучение, разходи за обучаващ персонал и разходи за материали. От тях около 62% отиват за персонални разходи за обучаемите – най-вече за възнаграждения, и 23% – за разходи за обучаващия персонал. Изследванията от предходни години показват, че обучението на един стажант в Германия струва средно около 20 000 евро годишно, но нетните разходи са значително по-ниски поради производителността на обучаващите и други ползи за фирмата, които се увеличават с напредване на времето на стажа. Тази производителност компенсира около две трети от разходите за обучение, което води до приблизително 7,7 милиарда евро нетни разходи за обучение, извършвани от обучаващите предприятия (Scepanovic & Martín-Artiles 2020).

През последните години у нас беше проведено систематично изучаване на опит от страни с добре функционираща система за дуално образование в рамките на мащабен проект, известен като ДОМИНО. Бюджетът на Проекта е 3 530 000 швейцарски франка, като 15% са съфинансирани от българското Министерство на образованието и науката. В рамките на Проекта се използва основно опитът на Швейцария, но и на други страни, както и добрите традиции на българското професионално обучение.

Методическото осигуряване, разработено в рамките на проекта ДОМИНО, допринесе за успешния старт на втора мащабна инициатива на Министерство на образованието и науката. След учебната 2019/2020 г. и през следващите две години дуалното обучение се финансира от Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“ с 24,5 млн. лв. Проект „Подкрепа за дуалната система на обучение“ цели да спомогне за повишаване съответствието на професионалното образование и обучение с пазара на труда, като създаде възможности за повишаване квалификацията на бъдещата работна сила по професии, ключови за икономиката на страната. Планираните дейности са насочени към развитието на дуалната система на обучение и разширяването на възможностите за тясна обвързаност между образователната система и реалните потребности на бизнеса.

Въз основа на натрупания опит могат да се предприемат стъпки за нормативни промени, с които да се насърчи по-широкото прилагане на модела и извън рамките на конкретен проект. Динамиката на пазара на труда и темповете на трансформация в света на бизнеса налагат да се обмисли разработването на цялостна концепция за въвеждане на дуалната система на обучение във всички институции от системата на професионалното образование. Това обаче изисква прецизна координация между всички участници в процеса.

Предложенията за реформи на политиките за професионално образование и обучение са фокусирани върху стажовете не само на европейско, но и на национално ниво. Функционалният анализ на политиката в областта на професионалното образование и обучение определя познаването на дуалната система от страна на бизнеса като много слабо. Прилагането на дуалната форма изисква силна връзка между професионалните училища и предприятията на местно ниво. За изграждането на по-тесни и по-ефективни партньорства между тях могат да помогнат по-голямото ангажиране на местните власти, привличане на повече представители на бизнеса и популяризиране на публичния регистър на работодателите, които могат да участват в дуално обучение¹).

Активното прилагане на дуалната форма на обучение поставя на дневен ред и решаването на следните проблеми.

1. Необходимост от цялостна преоценка на задачите на образователните институции в съвременния контекст и при необходимост – коригиране на тяхната основна мисия.

2. Нужда от преглед на структурата на системата за професионално образование и обучение с цел откриване на общите допирни точки между обучаващите институции и конкретните предприятия на регионален принцип.

3. Необходимост от целенасочена работа с работодателите като партньори в тази форма на обучение за по-ясно дефиниране на тяхната роля и отговорности.

4. Нужда от допълнителна квалификация на педагогическите кадри в съответствие с ускорената дигитализация и трансформирането на професиите според новите технологични промени.

5. Необходимост от системен подход при предлагането на услуги за професионално ориентиране на всяко ниво в образователната система.

Финансовото и институционално осигуряване на процеса по организиране и провеждане на обучението чрез работа е едно от предизвикателствата пред страните, които нямат сериозни традиции в прилагането му.

Заклучение

Дуалната система за обучение е в пилотна фаза и обучаващите институции и бизнеса се нуждаят от методически указания за ефективното ѝ въвеждане в цялата страна. Все още за малките и средните фирми тази форма на обучение е трудна за организиране, а те съставляват преобладаващата част от компаниите у нас.

Основните предизвикателства за развитието на дуалната система за обучение в постковид условия са свързани с трудности при планирането на дейностите и новите изисквания към здравословни и безопасни условия на труд, а така също и ограниченията за спазване на дистанция. Тук на помощ могат да дойдат дигиталните технологии, чрез които е възможна замяна на присъственото с дистанционно обучение в частта по теория на професията.

Модернизирането на професионалното образование е възможно единствено и само ръка за ръка с бизнеса. Въвеждането на целенасочени мерки може да помогне за прилагане на дуалното обучение в национален мащаб. Такива мерки могат да включват активно професионално ориентиране, предоставяне на индивидуално консултиране за избор на професия, осигуряване на подкрепа за фирмите във всички етапи на организиране на дуалното обучение – от приема на обучаваните през провеждането и до завършването на обучението²⁾.

Ако говорим за мащабно трансформиране на системата за професионално образование и обучение с цел подобряване на нейната ефективност, е необходимо и по-сериозно въвличане на бизнеса като заинтересована страна в процеса чрез допълнителни стимули, като данъчни облекчения, осигуряване на обучение за въвеждане на модела и др.

БЕЛЕЖКИ

1. Функционален анализ на секторна политика „Професионално образование и обучение“ (2019). Министерски съвет, Портал за обществени консултации. <https://www.strategy.bg/Publications/View.aspx?lang=bg-BG&categoryId=&Id=269&y=&m=&d=>
2. Work-Based Learning in Europe. Practices and Policy Pointers. (2013). European Commission. <https://dual-t.com/contenidos/common/work-based-learning-in-europe.pdf>

REFERENCES

- SCEPANOVIC, V. & A. MARTÍN-ARTILES, 2020. Dual training in Europe: a policy fad or a policy turn? *Transfer: European Review of Labour and Research*. <https://doi.org/10.1177%2F1024258919898317>
- IBW, 2016. *Dual Vocational Education and Training in Austria, Germany, Liechtenstein and Switzerland*. Institut für Bildungsforschung der Wirtschaft (Research & Development in VET). Available at: <https://ibw.at>
› resource › download › [ibw-bericht-duale-berufsbildung-vergleich-en.pdf](#)

DUAL TRAINING – A GOOD SOLUTION TO CURRENT SOCIO-ECONOMIC PROBLEMS

Abstract. The article describes the advantages of the dual system of education over the traditional one. The distinctive features of the dual system are considered as one of the possibilities for providing companies with the necessary staff. The advantages for the participants in dual training (trainees, business, vocational education system, state) are presented. The article defines tasks for the implementation of dual training as a permanent practice in terms of current challenges to education.

Keywords: employer; staff; educational institutions; vocational training; mechanism of interaction with the employer; mentoring

✉ **Silvia Toneva, PhD Student**
Sofia University
Sofia, Bulgaria
E-mail: s.toneva@navet.government.bg